Total Pages : 15

B.A./6th Sem (G)/SANS/23(CBCS)

2023

6th Semester Examination

SANSKRIT (General)

Paper : DSE 1B/2B-T

[CBCS]

Full Marks : 60 Time : Three Hours

The figures in the margin indicate full marks. Candidates are required to give their answers in their own words as far as practicable.

[Literary Criticism]

1. अधोलिखितेषु केषाञ्चित् **दशप्रश्नानामुत्तरं** सरलसुरगिरा देवनागर्या च देयम्। 2×10=20

নিম্নলিখিত যে কোন **দশটি** প্রশ্নের উত্তর সংস্কৃত ভাষায় ও দেবনাগরী লিপিতে লেখ।

(क) उपदेशः कतिविधः ?

উপদেশ কয়প্রকার?

(ख) को खलु सुखदुःखमोहस्वभावः ?

কাকে সুখদুঃখমোহস্বভাব বলা হয়েছে?

P.T.O.

(ग) 'एतद्विलक्षणा तु कविवाङ्निर्मितिः' — कविवाङ्निर्मितिः कस्याः विलक्षणा भवति?

'এতদ্বিলক্ষণা তু কবিবাঙ্-নির্মিত:' — কবিবাঙ্-নির্মিতি কার থেকে বিলক্ষণ?

(घ) काव्यात् कस्य कवेः इव कथम् अनर्थनिवारणं भवति?

কাব্য থেকে কোন কবির মতো কীভাবে অনর্থ নিবারণ হয়?

(ङ) 'अव्यङ्ग्यं त्ववरं स्मृतम्' — अव्यङ्ग्यावरशब्दयोः अर्थः कः?

'...অব্যঙ্গ্যং ত্ববরং স্মৃতম্ — অব্যঙ্গ্য ও অবর শব্দ দুটির অর্থ কী?

(च) '...लोकशास्त्रकाव्याद्यवेक्षणात्' — शास्त्रशब्देन के के ग्रन्थाः निर्दिष्टाः?

'...লোকশাস্ত্রকাব্যাদ্যবেক্ষণাৎ' — শাস্ত্র শব্দের দ্বারা কোন কোন গ্রন্থকে বোঝানো হয়েছে?

(छ) कः तृणारणिमणिन्यायः?

তৃণারণিমণিন্যায় কি?

(ज) 'वाच्याद्ध्वनिर्बुधैः कथितः' — बुधशब्देन के उल्लिखिताः?

'বাচ্যাদ্ ধ্বনির্বুধৈঃ কথিতঃ' — 'বুধ'শব্দের দ্বারা কাদের বোঝানো হয়েছে?

(झ) 'षड्रसा न च हृद्यैव तै:' —षड्रसा: के?

'ষড়্‌-রসা ন চ হৃদ্যৈব তৈঃ' — ছয়টি রস কী কী?

(ञ) मम्मटस्य पूर्ववर्तिनो: द्वयो: आलंकारिकयो: नाम लिख्यताम्।

মম্মটের পূর্ববর্তী দু'জন আলংকারিকের নাম লেখ।

(ट) मम्मटेन स्वीकृतेषु काव्यप्रयोजनेषु मुख्यं तावत् किम्?

মম্মটস্বীকৃত কাব্যপ্রয়োজনগুলির মধ্যে মুখ্য কোন্ টি?

(ठ) श्रीहर्ष-मयूरकव्यो: लिखितानां ग्रन्थानां नाम किम्?

শ্রীহর্ষ ও ময়ূরকবির লেখা গ্রন্থগুলির নাম কী?

(ड) काव्यप्रकाशस्य उपरि लिखितस्य कस्यचिट्टीकाग्रन्थद्वयस्य नाम लिख्यताम्।

কাব্যপ্রকাশের উপর লেখা যেকোন দুটি টীকা গ্রন্থের নাম লেখ।

(ढ) 'नि:शेषच्युतचन्दनम्...' इति काव्ये केन पदेन को व्यङ्ग्यार्थ: सूच्यते?

'নিঃশেষচ্যুতচন্দনম্...' এই কাব্যে কোন পদের দ্বারা কি ব্যঙ্গ্যার্থ হয়েছে?

(ण) एकमुदाहरणं दीयतां यत्र स्फुटालंकारविरहेऽपि काव्यत्वं भवति?

একটি উদাহরণ দাও যেখানে স্ফুটালংকার ছাড়া ও কাব্যত্ব হয়েছে?

P.T.O.

2. निम्नलिखितेषु यथेच्छं **चतुर्णां** प्रश्नानाम् उत्तरं प्रदेयम्। 5×4=20

নিম্নলিখিত যেকোন **চারটি** প্রশ্নের উত্তর দাও।

(क) काव्यस्य किं प्रयोजनम् ? — आलोच्यताम्।

কাব্যের প্রয়োজন কী? — আলোচনা করো।

(ख) मम्मटसम्मतं काव्यलक्षणमुल्लिख्य 'अनलंकृती इति पदस्य तात्पर्यमालोच्यताम्।

মম্মটসম্মত কাব্যের লক্ষণ উল্লেখ করে 'অনলংকৃতী' এই পদের তাৎপর্য আলোচনা কর।

(ग) व्याख्यायताम् — शक्तिःकवित्वबीजरूपसंस्कारविशेषः।

ব্যাখ্যা কর — শক্তিঃ কবিত্ববীজরূপসংস্কারবিশেষ:।

(घ) अधमकाव्यस्य किं वैशिष्ट्यम् ?

অধম কাব্যের বৈশিষ্ট্য কী?

(ङ) काव्यं लोकोत्तरवर्णनानिपुणकविकर्म — व्याख्यायताम्।

কাব্যং লোকোত্তরবর্ণনানিপুণকবিকর্ম — ব্যাখ্যা কর।

(च) वाच्यव्यङ्ग्ययोः किं पार्थक्यम् ?

বাচ্য ও ব্যঙ্গ্যের পার্থক্য কী?

3. यथेच्छं **द्वयो:** प्रश्नयो: उत्तरं देयम्। 10×2=20

যে কোন **দুটি** প্রশ্নের উত্তর দাও।

(क) मम्मटमते काव्यस्य कारणं किम्? — आलोच्यताम्।

মম্মটের মতে কাব্যের কারণ কী? — আলোচনা করো।

(ख) काव्यप्रकाशमते उत्तमकाव्यस्य किं लक्षणम्? सोदाहरणं व्याख्यायताम्।

কাব্যপ্রকাশমতে উত্তমকাব্যের লক্ষণ কী? উদাহরণ দিয়ে ব্যাখ্যা কর।

(ग) टिप्पनी लेखनीया (**द्वयो:**) :

दण्डचक्रन्याय:, मध्यमकाव्यम्, गुण:

টীকা লেখ। (যেকোন **দুটি**) :

দণ্ডচক্রন্যায়, মধ্যমকাব্য, গুণ

(घ) आचार्येण मम्मटेन तस्य काव्यप्रकाशग्रन्थे कथं कविसृष्टे: उत्कर्ष: प्रतिपादित: ? — आलोच्यताम्।

আচার্য মম্মট কাব্যপ্রকাশ গ্রন্থে কীভাবে কবিসৃষ্টির উৎকর্ষ প্রতিপাদন করেছেন? — আলোচনা করো।

P.T.O.

OR

[Nationalism in Sanskrit Literature]

क. यथेच्छं दश प्रश्नाः संस्कृतभाषया देवनागरीलिप्या च समाधेयाः। 2×10=20

যে কোন **দশটি** প্রশ্নের সংস্কৃতভাষায় দেবনাগরীলিপিতে উত্তর দাও।

१. राष्ट्रशब्दस्य व्युत्पत्तिं लिखत।

রাষ্ট্রশব্দের ব্যুৎপত্তি লেখ।

२. शुक्लयजुर्वेदे राष्ट्रतत्त्वं कुत्र उपलभ्यते?

শুক্লযজুর্বেদে রাষ্ট্রতত্ত্ব কোথায় বর্ণিত হয়েছে?

३. राष्ट्रियसङ्गीतस्य प्रणेता कः? तत्र कति स्तवकाः सन्ति?

জাতীয়সঙ্গীতের প্রণেতা কে? সেখানে কয়টি স্তবক আছে?

४. शुक्रनीतौ राज्याङ्गभूतौ मित्रकोषौ किंस्थानीयौ?

শুক্রনীতিতে রাজ্যাঙ্গ মিত্র এবং কোষের কোন অঙ্গের সাথে তুলনা করা হয়েছে?

५. 'गुरुर्वा यदि वा मित्रं प्रतिहन्तव्य एव सः' इत्यत्र कदा सः प्रतिहन्तव्यः?

'গুরুর্বা যদি বা মিত্রং প্রতিহন্তব্য এব সঃ' — এখানে কখন তার প্রতিরোধ করতে হবে?

৬. वङ्किमचन्द्रस्य जातीयताबोधवर्धकस्य कृतिद्वयस्य नाम लिखत।

বঙ্কিমচন্দ্রের জাতীয়তাবোধ বৃদ্ধি করে এমন দুটি রচনার নাম লেখ।

৭. 'गान्धिचरितं' केन प्रणीतम्? तत्र कति परिच्छेदा: सन्ति?

গান্ধিচরিতের প্রণয়ন কে করেছেন? সেখানে কয়টি পরিচ্ছেদ আছে?

৮. बाल्मीकिरामायणस्य कस्मिन् काण्डे राष्ट्रस्य भौगोलिकम् ऐक्यं वर्णितम्? तद्रामायणस्य कतमं काण्डम्?

বাল্মীকিরামায়ণের কোন কাণ্ডে রাষ্ট্রের ভৌগোলিক ঐক্য বর্ণিত হয়েছে? সেটি রামায়ণের কততম কাণ্ড?

৯. राधावल्लभत्रिपाठिन: राष्ट्रवादप्रतिपादकस्य काव्यद्वयस्य नाम लिखत।

রাধাবল্লভত্রিপাঠির রাষ্ট্রবাদপ্রতিপাদক দুটি কাব্যগ্রন্থের নাম লেখ।

১০. सत्याग्रह: इत्यनेन किं बुध्यते? अयं कस्य विचार:?

সত্যাগ্রহ বলতে কি বোঝ? এটি কার চিন্তাধারা?

১১. भारतस्य राष्ट्रियं प्रतीकं किमस्ति? तत्र उल्लिखितं वचनं किमस्ति?

ভারতের জাতীয়চিহ্ন কি? সেখানে উল্লিখিত বচনটি লেখ।

P.T.O.

१२. पण्डितक्षमारावविरचितं काव्यं किमस्ति? तत् कीदृशं काव्यम्?

পণ্ডিত ক্ষমারাব বিরচিত কাব্যের নাম কি? এটি কোন ধরনের কাব্য?

१३. हरिनारायणदीक्षितप्रणीतस्य राष्ट्रवादसम्बद्धस्य समीक्षात्मकस्य ग्रन्थस्य नाम किमस्ति? कया भाषया प्रणीतोऽयं ग्रन्थः?

জাতীয়তাবাদ অবলম্বনে হরিনারায়ণদীক্ষিত প্রণীত সমীক্ষাত্মক গ্রন্থের নাম কি? কোন ভাষায় এই গ্রন্থটি রচিত হয়েছে?

१४. अशोकचक्रस्य किं तात्पर्यम्?

অশোকচক্রের তাৎপর্য লেখ।

१५. ऋग्वेदे कयोर्मण्डलयोः भारतशब्दस्योल्लेखो वर्त्तते?

ঋগ্বেদের কোন দুটি মণ্ডলে ভারতশব্দের উল্লেখ রয়েছে?

ख. अधोलिखितेषु प्रश्नेषु **चतुरः** उत्तरत। $5\times4=20$

নিম্নলিখিত প্রশ্নগুলির মধ্যে যে কোন **চারটি** প্রশ্নের উত্তর দাও।

१. व्याख्यात - स्वाम्यमात्यसुहृत्कोषराष्ट्रदुर्गबलानि च।
सप्ताङ्गमुच्यते राज्यं तत्र मूर्द्धा नृपः स्मृतः॥

ব্যাখ্যা কর — স্বাম্যমাত্যসুহৃৎকোষরাষ্ট্রদুর্গবলানি চ।
সপ্তাঙ্গমুচ্যতে রাজ্যং তত্র মূর্দ্ধা নৃপঃ স্মৃতঃ॥

२. आधुनिकभारतवर्षस्य जातीयतावादविषये स्वामिविवेकानन्दस्याभिप्रायं प्रकटीकुरुत।

আধুনিক ভারতবর্ষের জাতীয়তাবাদ সম্বন্ধে স্বামী বিবেকানন্দের অভিপ্রায় ব্যক্ত কর।

३. कालिदासस्य रघुवंशस्य चतुर्थसर्गे प्रतिपादितं सांस्कृतिकमैक्यं निरूपयत।

কালিদাসরচিত রঘুবংশের চতুর্থসর্গে প্রতিপাদিত সাংস্কৃতিক ঐক্য নিরূপণ কর।

४. भारतवर्षस्य राष्ट्रियध्वजस्य वैशिष्ट्यानि लिखत।

ভারতবর্ষের জাতীয়পতাকার বৈশিষ্টগুলি লেখ।

५. 'भिन्नतासु ऐक्यमिति' मतं पौराणिकवृत्तान्तेन समर्थयत।

'ভিন্নতার মধ্যে ঐক্য' এই মতকে পৌরাণিকবৃত্তান্তের দ্বারা সমর্থন কর।

६. टीकां लिखत — भारतविजयनाटकम्।

টীকা লেখ — ভারতবিজয়নাটকম্।

ग. अधोलिखितेषु प्रश्नेषु **द्वौ** उत्तरत। 10×2=20

নিম্নলিখিত প্রশ্নগুলির মধ্যে যে কোন **দুটি** প্রশ্নের উত্তর দাও।

१. अथर्ववेदालोकेन राष्ट्रस्वरूपं चित्रयत।

অথর্ববেদের আলোকে রাষ্ট্রস্বরূপের বর্ণনা দাও।

P.T.O.

२. संस्कृतवाङ्मये रामायणमहाभारतादिषु वर्णितां राष्ट्रनीतिं वर्णयत।

সংস্কৃতবাঙ্ময়ে রামায়ণমহাভারত প্রভৃতি গ্রন্থে বর্ণিত রাষ্ট্রনীতির ধারণা দাও।

३. विष्णुपुराणदिशा भारतवर्षस्य भौगोलिकीं समाजिकीं च स्थितिं प्रकटीकुरुत।

বিষ্ণুপুরাণ অবলম্বনে ভারতবর্ষের ভৌগোলিক এবং সামাজিক অবস্থান ব্যক্ত কর।

४. शिवराजविजये प्रतिफलितं जातीयतावादचिन्तनं निरूपयत।

শিবরাজবিজয়ে প্রতিফলিত জাতীয়তাবাদের পরিচয় দাও।

OR

[Mathematical Tradition in Sanskrit]

1. संस्कृतभाषया देवनागरीलिप्या च यथेच्छं **दशप्रश्नाः** समाधेयाः।

2×10=20

সংস্কৃতভাষায় ও দেবনাগরীলিপিতে যেকোন **দশটি** প্রশ্নের উত্তর দাও।

(क) गणितशब्दस्य का व्युत्पत्तिः ? तस्य कोऽर्थः ?

গণিতশব্দের ব্যুৎপত্তি কি? এর অর্থ কি?

(ख) 'सिद्धान्तशिरोमणिः' इति ग्रन्थस्य रचयिता कः ? अस्मिन् ग्रन्थे कति अध्यायाः सन्तिः ?

'সিদ্ধান্তশিরোমণি' গ্রন্থের রচয়িতা কে? এই গ্রন্থে কয়টি অধ্যায় আছে?

(ग) वैदिकगणितस्य तृतीयं सूत्रं किम् ?

বৈদিকগণিতের তৃতীয় সূত্রটি কি?

(घ) कलन-दशमलवयोः लक्षणं लिख्यताम् ?

কলন ও দশমলবের লক্ষণ লেখ।

(ङ) गणितस्य मुख्या शाखा कः ?

গণিতের প্রধান শাখা কোনগুলি?

(च) 'ब्रह्मस्फुटसिद्धान्तः' केन रचितः ? तस्य उपाधिः कः ?

'ব্রহ্মস্ফুটসিদ্ধান্তঃ' গ্রন্থটি কার লেখা? তাঁর উপাধি কি?

P.T.O.

(छ) श्रीधराचार्यस्य गणितविषयक: ग्रन्थ: क: ?

শ্রীধরাচার্যের গণিতবিষয়ক গ্রন্থ কোনটি?

(ज) गणितशास्त्रस्य उत्स: क: ?

গণিতশাস্ত্রের উৎস কি?

(झ) क: सर्वसिद्धान्तगुरु: ? तस्य गणितग्रन्थस्य नाम किम् ?

কে সর্বসিদ্ধান্তগুরু? তাঁর লেখা গণিতগ্রন্থের নাম কি?

(ञ) 'एकाधिकेन पूर्वेण' — इति सूत्रस्य किं तात्पर्यम् ?

'একাধিকেন পূর্বেণ' — এই সূত্রটির তাৎপর্য কি?

(ट) 'दशगीतिकासूत्रम्' — इत्यस्य रचयिता क: ? कश्च ग्रन्थस्यास्य विषय: ?

'দশগীতিকাসূত্রম্' —গ্রন্থের রচয়িতা কে? গ্রন্থটির বিষয়বস্তু কি?

(ठ) वीजगणितस्य किं स्वरूपम् ?

বীজগণিত বলতে কি বোঝ?

(ड) 'आर्याष्टशतकम्' — इति ग्रन्थस्य कति पादा: सन्ति ?

'আর্যাষ্টশতকম্' গ্রন্থে ক'টি পদ আছে? সেগুলি কি কি?

(ढ) 'पाटिगणितम्' — इत्यत्र 'पाटि' शब्दस्य कोऽर्थ: ?

'পাটিগণিতম্' — এখানে 'পাটি' শব্দের অর্থ কি?

(ङ) **एकस्य** टिप्पणी लिख्यताम्।

पञ्चसिद्धान्तिका, आर्यभट्टीयम्।

যে কোন **একটি** টিপ্পনী লেখ।

পঞ্চসিদ্ধান্তিকা, আর্যভট্টীয়ম্।

(च) टीका विरचनीया —

कमलाकर: अथवा श्रीधर:।

টীকা লেখ।

কমলাকর অথবা শ্রীধর।

(छ) सप्रसङ्गं व्याख्येयम् —

दिव्यं वर्षसहस्रं ग्रहसाामान्यं युगं द्विषट्कगुणम्।

अष्टोत्तरं सहस्र ब्राह्मो दिवसो ग्रहयुगानाम्।।

প্রসঙ্গ সহ ব্যাখ্যা লেখ।

দিব্যং বর্ষসহস্রং গ্রহসামান্যং যুগং দ্বিষট্‌কগুণম্।

অষ্টোত্তরং সহস্রং ব্রাহ্মো দিবসো গ্রহযুগানাম্।।

3. यथेच्छं **प्रश्नद्वयं** समाधेयम्। 10×2=20

যে কোন **দুটি** প্রশ্নের উত্তর দাও।

(क) लगधज्योतिषस्य रचयिता क: ? अस्मिन् ग्रन्थे याजुषज्योतिषस्य विषय: विशद्यताम्।

লগধজ্যোতিষের রচয়িতা কে? এই গ্রন্থের যাজুষজ্যোতিষের বিষয়বস্তু বিস্তৃতভাবে আলোচনা কর।

(ख) भारतीयगणितपरम्परायां ब्रह्मगुप्तस्य अवदानं सविस्तरम् उपस्थाप्यताम्।

ভারতীয়গণিতপরম্পরায় ব্রহ্মগুপ্তের অবদান বিস্তৃতভাবে উপস্থাপন কর।

(ग) प्राचीन-मध्ययुगीययो: संस्कृतसाहित्ययो: गणितशास्त्रस्य उत्पत्ति:विकाशश्च पर्यालोच्येताम्।

প্রাচীন ও মধ্যযুগীয় সংস্কৃতসাহিত্যে গণিতশাস্ত্রের উৎপত্তি ও বিকাশ পর্যালোচনা কর।

(घ) गणितशास्त्रे वराहमिहिरस्य अवदानम् आलोच्यताम्।

গণিতশাস্ত্রে বরাহমিহিরের অবদান আলোচনা কর।